

STUDII

Andrei Emilciuc*

SISTEMUL DE PATENTE ÎN DOMENIUL COMERȚULUI ÎN BASARABIA ȘI ROMÂNIA (1859-1914)

In this study we performed a comparative analysis of the evolution of the system of trade licenses in Bessarabia (a Romanian territory under Russian rule since 1812) and Romania (1859-1914). Based on researched data, we can ascertain that the system of commercial licenses in Bessarabia and the Romanian Principalities, introduced almost simultaneously in 1831, experienced a somewhat similar development until 1863, when it was reformed, as well, practically simultaneously. However, the implementation of a truncated reform in the Russian Empire, with some reactionary reminiscences, led to a radical rupture between the two systems, to the detriment of Bessarabia. As a result, progress in the development of the trade sphere was quite modest, and the territory between the Prut and the Dniester felt the full myopia of the tsarist authorities, who aimed at the immediate but illusory increase of tax revenues, to the detriment of a sustainable growth in long-term perspective. This handicap was remedied only after 35 years, in 1898, finding Bessarabia at the beginning of the twentieth century in a chronic delay in terms of the stage of development of economic processes, compared to over the Prut territories.

Keywords: trade licenses, trade taxes, merchant guilds, trading establishments, trading companies.

La începutul secolului al XIX-lea regimul de castă, existent în epoca medievală, prin organizarea unor bresle sau gilde, pentru apărarea intereselor comune și monopolul comercial și a producerii de mărfuri prin meșteșugărit, încă persista în Sud-Estul Europei. Primirea unui meșter sau negustor în breaslă era un drept exclusiv al acesteia, autoritățile, de oricare rang, neputând a le impune¹. Breslele controlau accesul la activitățile comerciale nu doar la modul general, ci și în funcție de tipul de mărfuri.

Reformele din domeniul fiscal impuneau totuși pătrunderea unor elemente moderne și în această sferă, mai ales în ceea ce privește breslele sau gildele

---

* **Andrei Emilciuc**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie.
<https://doi.org/10.58187/rim.131-132.01>

¹ Eugen Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, București: Fundația Regele Carol I, 1939, p. 204.

negustorești, fapt ce determina deschiderea acestora pentru toți doritorii, în schimbul achitării patentei, ce acorda dreptul de a practica toate formele de comerț acordate prin lege ghidei respective. Atât în Principatele Române, cât și în Basarabia, teritoriul căreia fusese anexat la Imperiul Rus în 1812, introducerea regimului de patente ține de începutul anilor '30 ai secolului al XIX-lea. El fusese introdus nu separat de sistemul de bresle, ci în strânsă legătură cu acesta, devenind o formă mixtă, impusă după principii fiscale, dar păstrând anumite limitări medievale.

Începând cu 1 ianuarie 1831 în Basarabia a fost impus sistemul de gildă rus, care admitea o participare largă a diferitor categorii sociale la practicarea activităților comerciale, în baza unor patente cu plată anuală fixă, ce varia în dependență de importanța comercială a localității de reședință a întreprinzătorului. Regulamentul în cauză acorda negustorilor de ghilda întâi dreptul de a importa de peste hotare și de a exporta toate tipurile de mărfuri admise de tariful vamal, fără limite valorice, precum și de a întreține depozite pentru comercializarea cu ridicata a mărfurilor importate și exportate. Negustorii de ghilda a doua aveau dreptul să importe și să exporte peste hotare mărfuri în valoare anuală totală de maxim 300.000 ruble și de a declara în vamă mărfuri de maximum 50.000 ruble la fiecare operațiune comercială. Ei nu aveau dreptul să dețină oficii sau depozite pentru comercializarea cu ridicata a mărfurilor importate și exportate. Negustorii de ghilda a treia aveau dreptul de a practica doar comerțul cu amănuntul și doar în orașul în care își aveau reședința, permițându-li-se să se înscrie în ghilda a treia în mai multe orașe concomitent. Dreptul de a practica comerțul cu amănuntul în orașul de reședință îl aveau și negustorii din primele două ghilde².

Regulamentul stabilea și principiile în baza cărora alte categorii sociale puteau să practice comerțul. Astfel, târgoveții beneficiau de aceleași drepturi precum negustorii de ghilda a treia, dar cu anumite limitări, spre exemplu, puteau ține o singură prăvălie. Negustorii de ghilda a treia puteau deține trei prăvălii fără taxe adiționale și aveau dreptul de a achiziționa suplimentar bilete pentru numărul necesar de prăvălii. În baza patentelor aveau dreptul să practice activități comerciale și țărani de stat, precum și cei moșierești. Patenta de categoria întâi pentru țărănimea comercială acorda drepturi similare patentei negustorilor de ghilda întâi, de categoria a doua – negustorilor de ghilda a doua, de categoria a treia – negustorilor de ghilda a treia (dar fără a li se acorda drepturile și privilegiile sociale ale acestora), iar de categoria a patra – târgoveților. La practicarea comerțului erau admiși și nobilii, cu plata taxelor respective de gildă pentru comerțul practicat (Tabelul 1)³.

² Полное Собрание Законов Российской Империи (în continuare ПСЗРИ), собр. 1, том XXXIX, 1824. СПб., 1830, №30115, с. 589-591.

³ *Ibidem*, с. 597-602.

Tabelul 1

**Treptele taxei de patentă comerciale și la biletele cu dreptul de a poseda
prăvălii în Basarabia (1831-1862)**

Categoriile de comercianți	Clasa	Din 1 ianuarie 1831 (în ruble asignate)		Din 1 ianuarie 1840 (în ruble argint)	
		Pentru patenta comercială	Pentru bilete cu dreptul de a poseda prăvălii peste numărul prevăzut	Pentru patenta comercială	Pentru bilete cu dreptul de a poseda prăvălii peste numărul prevăzut
<i>Negustori de ghildă</i>	1	2200	75	660	23
	2	880	75	264	23
	3	100-220	50	43-66	15
<i>Târgoveți</i>	-	-	-	-	-
<i>Angajați ai negustorilor</i>	1	50	-	-	15
	2	-	-	-	-
<i>Țărănimea comercială</i>	1	2200	75	660	23
	2	800	75	264	23
	3	100-200	50	43-66	15
	4	40-80	40	18-23	-
* În Tabel în unele locuri prețul pentru certificatele comerciale și biletele pentru prăvălii sunt indicate prin două cifre, din considerentul că pentru unele și aceleași drepturi în orașele-porturi și de frontieră în care se aflau posturi vamale, în orașele și târgurile județene și regionale se prevedeau taxe diferite.					
** În orașul Chișinău, în porturile Ismail, Reni, Akkerman, în orașelul de frontieră Leova costul pentru certificatele comerciale eliberate negustorilor de ghilda a treia era de 220 ruble; în orașele județene Bender, Bălți, Hotin și în orașelul Chilia – 100 ruble.					
Sursa: V. Tomuleț, <i>Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)</i> , Ediția a II-a, Chișinău, 2015, p. 254.					

În Principatele Române, odată cu ocupația rusă din 1828-1834, sunt promovate schimbări similare, după modelul sistemului de patente existent în Imperiul Rus, însă cu păstrarea particularităților locale. Regulamentul Organic din Valahia nu prevedea o organizare de ghildă, propriu-zisă, dar îi împărțea pe negustori în trei clase, în funcție de comerțul practicat. Negustorii de prima clasă primeau dreptul practicării comerțului cu ridicata și cu amănuntul în interiorul și în afara principatului, iar patenta respectivă avea un preț fixat la 240 lei pe an. Cei de a doua clasă primeau dreptul la comerțul cu ridicata și cu amănuntul doar în interiorul principatului, iar costul patentei acestora era fixat la 120 lei pe an. Negustorii de clasa a treia obțineau dreptul doar la comerțul cu amănuntul în prăvăliile proprii din cuprinsul principatului. Prețul patentei pentru aceștia era de 60 lei

pe an. Negustorii aveau dreptul să dețină slugi în prăvălii, care erau scutite de patente, dar nu aveau dreptul să comisioneze drepturile acordate prin patentă. De plata patentei erau scutiți doar acei sudiți care practicau comerțul cu ridicata, restul urmând a achita la fel ca negustorii pământeni. Ceilalți orășeni și târgoveți, care nu dispuneau de patente, achitau capitația anuală de 30 lei. Negustorii de primă clasă erau invitați să participe la discutarea problemelor comerciale la nivelul statului, desemnau membrii în tribunalele comerciale și magistratele din principat. Negustorii de clasa a doua și a treia erau implicați în activitatea magistratelor doar în lipsa negustorilor de clasa întâia⁴.

În Principatul Moldovei, forma inițială a Regulamentului Organic nu împărțea negustorii pe clase, dar stipula că negustorii urmau a dispune de patente, costul cărora varia între 50 și 500 de lei, în funcție de „întinderea comerțului”. Obșteștii Adunări îi revenea sarcina acestei împărțiri, luând în considerare temeiul că negustorii care comercializau mărfuri „trebuincioase și necesare” să plătească mai puțin decât aceia care vindeau mărfuri de lux. În conformitatea cu lucrările comisiei, instituite de Obșteasca Adunare, la 1 aprilie 1835 textul respectiv a fost modificat, stipulându-se împărțirea negustorilor și meșterilor în trei clase, similar prevederilor Regulamentului Organic din Muntenia⁵. Niciunul dintre Regulamentele Organice nu prevedea dreptul altor categorii sociale la activități comerciale. În schimb, ele aveau prevederi ce se refereau explicit la activitatea „corporațiilor” de negustori și drepturile acestora.

Vechiul asociaționism pe criterii de specializare a continuat, totuși, să coexiste. Mai mult, din breslele de negustori se separă grupuri mai numeroase, care comercializau aceeași marfă, și se creează noi bresle. Pe lângă bacali, breasla cărora s-a format în anii '70 ai secolului al XVIII-lea, în prima jumătate a secolului al XIX-lea din breasla negustorilor din Iași, se dezlipesc și brașovenii, formând breasla brașovenilor, cuprinzând 18 negustori, în timp ce bacalii către 1843 erau 115. Alte bresle negustorești, ale căror alcătuitori se dezlipesc de la marile bresle negustorești sau se formează în această perioadă, sunt acelea de crâșmari, rachieri, vutcari, pescari și chiristigii⁶. În Imperiul Rus această separare de regimul de ghildă se păstrează doar în anumite sfere ale comerțului, în special, în ce privește monopolurile de stat (comerțul cu băuturi spirtoase sau sare), unde concesionarii acționează cu drepturi exclusiviste, prin slugile lor, aidoma unor bresle medievale, formând o corporație informală din negustori de ghildă, funcționari și industriași, care controlau licitațiile și își împărțeau între ei concesiunile⁷.

⁴ *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, Vol. I, Textele puse în aplicare la 1 iulie 1831 în Valahia și la 1 ianuarie 1832 în Moldova, Colecțiunea vechilor legiuiri administrative (sub cond. Prof. Paul Negulescu și George Alexianu), București, 1944, pp. 24-25.

⁵ *Ibidem*, pp. 191-192.

⁶ Eugen Pavlescu, *op.cit.*, p. 271.

⁷ A se vedea Andrei Emilciuc, *Basarabia în procesul de integrare a Imperiului Rus în sistemul comerțului european (1812 – anii ,60 ai sec. al XIX-lea)*, Chișinău: Lexon-Prim, 2021, pp. 328-358.

O nouă etapă de revizuire a regimului de patente în domeniul comerțului începe atât în Basarabia, cât și în Principatele Române Unite odată cu reformele din anii '60. Epoca marilor reforme din Imperiul Rus debutează cu adoptarea unei serii de acte legislative cu largi valențe modernizatoare în domeniul comerțului. Mai întâi, prin rescriptul imperial din 7 iunie 1860 are loc scoaterea interdicțiilor la practicarea comerțului de către supușii străini în comerțul interior și exterior și egalarea acestora în drepturi cu negustorii ruși⁸. Aceasta schimbare a fost urmată de adoptarea la 4 iulie 1861 în Imperiul Rus a unui nou *Regulament privitor la instituțiile staționare de consumație*, precum hotelurile, hanurile, restaurantele, cafenelele, birturile⁹. Tot atunci a fost adoptată decizia de lichidare a sistemului de concesiune a vânzării băuturilor spirtoase, începând cu 1 ianuarie 1863, în conformitate cu Regulamentul privitor la instituirea unei accize unice de stat la producerea băuturilor spirtoase¹⁰.

Din 1 iunie 1863 în Imperiul Rus a fost introdus un sistem progresiv de taxe pe comerț. Regulamentul din 1 ianuarie 1863, care a prevăzut introducerea acestuia, stipula patente de două tipuri: patenta de gildă, care oferea titularului toate drepturile și privilegiile sociale ale negustorilor prevăzute de lege, și cea de întreprinzător, care nu oferea astfel de drepturi și privilegii¹¹. Odată cu aceasta este lichidată patenta de gilda a treia pentru negustori, cea de târgoveț și cele patru categorii de patente pentru țăranii comercianți¹².

Patenta de gilda întâi se acorda atât pentru comerțul angro, cât și cu amănuntul, iar cea de gilda a doua – strict pentru comerțul cu amănuntul în județul de reședință. Pentru a putea deschide unități comerciale sau industriale în alte județe, atât negustorii de gilda I, cât și cei de gilda a doua urmau să procure suplimentar patente de gilda a doua în județul respectiv. Patentele de întreprinzător erau de 5 categorii: 1) pentru comerț mărunț; 2) pentru comerț prin livrare; 3) pentru comerț ambulant; 4) pentru afacerile târgoveților (sau micilor-burghezi); 5) pentru agenți sau lucrători ai negustorilor. Deci, patenta de întreprinzător nu încălca monopolul negustorilor de gildă la comerțul angro și cel exterior. Este adevărat, spre exemplu, că țăranii aveau dreptul să se înscrie în gilde, fără a renunța la statutul lor social, dar urmau a achita toate impozitele locale în ambele calități.

Taxe de patentă și la biletele pentru unități comerciale erau fixate în funcție de categoria în care era înscris orașul – I-V. În Basarabia, doar orașul Chișinău a fost inclus în clasa a doua, orașele Akkerman, Bender, Hotin – în clasa a treia, iar

⁸ ПСЗРИ, собр. 2, т. XXXV, 1860, отд. 1, СПб., 1862, № 35880, с. 706-707.

⁹ Ibidem, т. XXXVI, 1861, СПб., 1863, отд. 2, №37198, с. 70.

¹⁰ Ibidem, №37197, с. 39.

¹¹ Privilegiile sociale ale negustorilor includeau mai multe scutiri: de la plata capitației, de la prestațiile naturale, de la serviciul militar în armată, precum și de la aplicarea pedepselor corporale, în cazul condamnării în instanță.

¹² ПСЗРИ, собр. 2, т. XXXVIII, 1863, СПб., 1865, отд. 1, №39118, с. 3, 9.

celelalte orașe și târguri din județele Chișinău, Akkerman, Bender, Orhei, Soroca, Hotin și Iași – în clasa a IV¹³. Pentru negustorii de ghilda I și întreprinzătorii din categoriile 2, 3, 4 și 5 taxa de patentă nu era diferențiată în funcție de importanța localității de reședință, cu specificarea că în orașele de clasa IV și V angajații de clasa II ai negustorilor nu aveau nevoie de patentă pentru a putea activa. Clasa orașelor era fixată de lege și putea fi modificată de comun acord de ministrul finanțelor și ministrul de interne la începutul fiecărui an. În funcție de clasa în care se afla orașul și categoria patentei se distingeau 16 trepte de impozitare diferite (Tabelul 2). Plata patentei și a biletelor pentru unități comerciale se făcea fără excepții în avans pentru un an înainte¹⁴.

Tabelul 2

Treptele taxei de patentă comercială și la biletele pentru unități comerciale în Imperiul Rus, conform Legii din 1 ianuarie 1863

Patente:	În localitățile de:				
	Clasa I	Clasa II	Clasa III	Clasa IV	Clasa V
De ghilda 1	250	250	250	250	250
De ghilda 2	65	55	45	35	25
Pentru comerț mărunț	20	18	15	10	8
Pentru comerț prin livrare	15	15	15	15	15
Pentru comerț ambulant	6	6	6	6	6
Pentru afacerile târgoveților	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Pentru angajații de clasa I ai negustorilor	20	20	20	20	20
Pentru angajații de clasa II ai negustorilor	5	5	5	-	-
Bilete pentru unități comerciale:					
Pentru negustorii de ghilda I	30	25	20	15	10
Pentru negustorii de ghilda II	20	17	15	10	5
Pentru întreprinzători	10	8	6	4	2

Sursa: И.С. Блиох, *Финансы России XIX столетия*, Т. II, СПб, 1882, с. 109.

Fiecare persoană care procura patenta de ghildă sau de întreprinzător avea dreptul să deschidă un număr nelimitat de unități comerciale, dar pentru fiecare dintre acestea urma să procure câte un bilet. Legea stabilea că din rândul unităților comerciale făceau parte: 1) oficiile primare și auxiliare ale negustorilor, comisionarilor sau samsarilor, oficiile bancare, de asigurare, notariale, de transport, navigație, ale societăților și tovărășiilor pe acțiuni; 2)

¹³ *Ibidem*, отд. 2, Штаты и Табели, № 39118, с. 3-5.

¹⁴ *Ibidem*, т. XXXVII, 1863, СПб., 1865, №39188, с. 8.

magazinele, dughenele, hambarele, depozitele, beciurile etc. de unde se înfăptuia comercializarea mărfurilor; 3) hotelurile, hanurile, restaurantele, cofetăriile, birturile, cârciumile etc. 4) Fabricile, uzinele, manufacturile, farmaciile, tipografiile etc.¹⁵

Legea, de asemenea, introducea câteva completări și în privința supunerii fiscale a tovărășiilor și societăților pe acțiuni. Era menținută, însă, legătura acestora de sistemul de ghildă, deoarece persoanele care doreau să formeze o instituție comercială formalizată (de tipul societăților pe acțiuni, tovărășiilor, caselor de asigurări și comisionare, de transport sau navigație, etc.) erau obligate în continuare să obțină patente de ghildă I sau II, fiecare dintre companioni de aceeași ghildă, corespunzătoare profilului instituției¹⁶. O schimbare majoră o prezenta faptul că femeile au primit dreptul de a procura patente pentru dreptul de comerț. Totuși, chiar dacă își propunea să stimuleze declarativ mediul de afaceri, sistemul progresiv de impozitare a fost gândit, în primul rând, pentru a crește veniturile statului, nu în perspectivă, ci chiar de la aplicarea acestuia. Astfel, timp de șase luni de la aplicare, noul sistem de impozitare urma să aducă statului, potrivit unor calcule, venituri suplimentare de circa 1.265.000 ruble¹⁷. Probabil tocmai din acest motiv, noul sistem de impozitare a afacerilor era plin de reminiscențe din trecut, păstrând multe anacronisme atât de ordin general, cât și particular.

Și în Principatele Române Unite Legea patentelor din 27 martie 1863 a introdus un sistem progresiv de accize pentru dreptul de comerț. Legea stabilea în România obligativitatea comercianților și industriașilor de a achita anual patenta corespunzătoare activităților de întreprinzător desfășurate, care erau divizate în 8 clase. Patentele erau nominale și nu puteau fi folosite de alte persoane. Patentele urmau a fi reînnoite în fiecare an. Costul patentei era inițial unul fix pentru fiecare dintre acestea, fiind dependent de populația localității de reședință a întreprinzătorului. După acest principiu se distingeau patru categorii: 1) peste 20.000 de locuitori; 2) între 5.000 și 20.000; 3) între 3.000 și 5.000, și 4) mai puțin de 3.000 locuitori¹⁸. În total erau prevăzute 30 de trepte de impozitare, ultimele două clase pentru orașele sub 3.000 de locuitori nefiind taxate. Din acest punct de vedere, legea română era mai avantajoasă decât cea rusă, pe de o parte, prin faptul că avea practic un număr dublu de trepte de impozitare, iar, pe de altă parte, prin faptul că criteriul de clasare a orașelor era clar stabilit.

¹⁵ *Ibidem*, т. XXXVIII, 1863, отд. 1, 1863, № 39118, с. 6-8.

¹⁶ *Ibidem*, с. 9, 13.

¹⁷ И.С. Блюх, *Финансы России XIX столетия*, Т. II, СПб, 1882, с. 112.

¹⁸ *Monitorul Oficial al României* (în continuare MO), 23 martie (4 aprilie) 1877, Nr. 66, pp. 2091-2096.

Tabelul 3

Treptele taxei pentru patentă în România, conform legii din 27 martie 1863

Clasa	Orașe după numărul locuitorilor:			
	Mai mult de 20.000	Între 5.000 și 20.000	Între 3.000 și 5.000	Mai puțin de 3.000
1	600	400	250	150
2	300	200	130	80
3	140	100	75	35
4	95	75	50	25
5	65	50	35	12
6	50	40	25	6
7	25	20	12	-
8	15	10	6	-

Sursa: Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiuirile României vechi și noi, câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, București, 1873, p. 1260.

Existau și alte prevederi în legea română din 27 martie 1863, care avantajau în mod cert întreprinzătorii, în comparație cu legea similară din Imperiul Rus. Astfel, 1) Doar acei care nu disfășurau afacerile într-un loc statornic erau obligați a achita taxa în avans până la sfârșitul anului, la momentul eliberării patentei. Pentru cei ce făceau comerț sau afaceri într-un loc statornic, plata patentei era lunară, iar plata pentru mai multe luni înainte sau pentru un an întreg era facultativă; 2) Dacă întreprinzătorul avea mai multe afaceri, dar care se desfășurau în același local, comerciantul achita patenta pentru cea mai importantă dintre acestea. Dacă în diferite prăvălii din aceeași comună – achita patenta în întregime pentru cea mai importantă dintre afacerile sale, și în jumătate pentru fiecare dintre celelalte, după categoria acestora. Doar dacă prăvăliile se aflau în diferite orașe sau comune, taxa de patentă se achita în întregime, pentru fiecare din afacerile principale; 3) Negustorii ambulănți de mărfuri erau supuși taxei înjumătățite de patentă față de cei care își comercializau mărfurile în prăvălii; 4) Cei care practicaau comerțul fără patentă erau supuși plății taxei duble pentru toate lunile în care au păgubit fiscalul, dar nu mai mult decât dublul taxei anuale de patentă; 5) Pentru *asociațiile în nume colectiv* patenta deplină se impunea doar șefului ce reprezenta asociația, ceilalți tovarăși sau companioni fiind supuși la patenta cu taxă înjumătățită față de cea a șefului asociației¹⁹.

În anii '70-80 ai secolului al XIX-lea sistemul de impozitare a afacerilor comerciale existent în Basarabia și România a cunoscut o serie de ajustări și îmbunătățiri. Astfel, legea română a patentelor a fost revizuită la 23 martie 1877 prin divizarea taxei de patentă într-o parte fixă (după categoriile legii

¹⁹C. Hamangiu, *Codul general al României*, Volumul II, Legi Uzuale, 1860-1900, București, 1903, pp. 1360-1362.

din 1863, cu adăugarea unei categorii suplimentare) și una variabilă, conform valorii locative a încăperii în care se desfășura activitatea comercială. Aceasta din urmă constituia 10% pentru bănci, cofetării, făinărie; 5% pentru magazine, prăvălii și ateliere și de 2% pentru stabilimentele industriale, cum ar fi fabricile sau uzinele²⁰. Prin legea din 16 mai 1878 s-au modificat patentele anuale pentru comercianții-bancheri care cumulau operațiuni de credit comercial, accețiuni, schimb, trageri și remiteri în țară, cumpărare de efecte comerciale, scontare, cumpărare și vânzare de hârtii ale statului etc., între 200 și 900 de lei, în funcție de numărul populației localității în care se afla, plus 10% din chiria localului băncii. Proprietarilor caselor de schimb, ai oficiilor de scontare sau de cumpărare-vânzare a efectelor publice și private, adică, realizând o singură operațiune bancară și operând cu bani proprii și împrumutați, li se percepea o patentă diferențiată, în funcție de categoria și numărul populației, între 50-600 de lei, plus 10% din chiria prăvăliei în care funcționau. Cei care operau doar cu capitalul propriu achitau între 40 și 300 de lei, plus 10% din chiria oficiului²¹. Anterior aceste ultime două categorii erau asociate categoriei bancherilor, plătind o patentă egală cu aceștia²². De asemenea, prin Legea din 20 martie 1882 termenul de valabilitate a patentelor a fost ridicat la cinci ani²³, iar prin cea din 4 martie 1896 pentru o serie de profesii taxa de patentă pe valoarea locativă a fost redusă de la 10% la 4%²⁴.

Cât privește Imperiul Rus, modificările au vizat cu precădere sporirea supunerii fiscale pentru a asigura creșterea veniturilor statului. La 15 ianuarie 1885 legea privind impozitarea afacerilor comerciale a fost modificată prin introducerea pe lângă taxele de patentă a unei taxe suplimentare de 3% din veniturile operaționale pentru tovărășiile pe acțiuni, precum și a unei taxe comunitare pentru unitățile comerciale și industriale ale negustorilor de gildă dintr-o localitate. Distribuția acestora per antreprenor ținea de Administrațiile Fiscale guberniale²⁵. La 18 ianuarie 1889 taxa comunitară a fost extinsă și pentru unitățile comerciale ale întreprinzătorilor, adică, ale acelor care nu erau înscriși în gildele negustorești²⁶. Prin Hotărârea Consiliului de Stat din 21 decembrie 1892 taxa din venit pe întreprinderile pe acțiuni a fost majorată de la 3% la 5%. De asemenea, taxa comunitară pentru unitățile comerciale și industriale ale negustorilor de gildă a fost majorată pentru anul 1893 cu 1.800.000 ruble, inclusiv în Basarabia – cu 13.550²⁷.

²⁰MO, 23 martie (4 aprilie) 1877, Nr. 66, pp. 2091-2096.

²¹*Ibidem*, 16 (28) mai 1878, Nr. 107, p. 1894.

²²*Ibidem*, 18 februarie (2 martie) 1878, Nr. 39, p. 1028-1029.

²³C. Hamangiu, *op.cit.*, p. 1363.

²⁴*Ibidem*, pp. 1359-1365.

²⁵ПСЗРИ, собр. 3, т. V, 1885, СПб., 1887, №2664, с. 10-11; Штаты и таблицы, с. 7.

²⁶*Ibidem*, т. IX, 1889, СПб., 1891, №5719, с. 29-30; Штаты и таблицы, с. 18.

²⁷*Ibidem*, т. XII, 1892, СПб., 1894, №9181, с. 703-704; Штаты и таблицы, с. 309.

Tabelul 4

**Taxa anuală comunitară de pe întreprinderile comerciale și industriale
în Imperiul Rus și ponderea Basarabiei (1885-1893)**

Anii		1885-87	1888	1889-90	1891	1892	1893
În imperiu	Ale negustorilor de ghildă	2558000	4200000	4200000	4300000	4400000	5500000
	Ale întreprinzătorilor	-	-	1250000	1290000	1330000	2030000
	Total	2558000	4200000	5450000	5590000	5730000	7530000
	Creșterea, în %	-	64,2	29,8	2,6	2,5	31,4
Inclusiv în Basarabia	Ale negustorilor de ghildă	22000	33000	33000	35000	35000	43750
	Ale întreprinzătorilor	-	-	23700	24000	24000	28800
	Total	22000	33000	56700	59000	59000	72550
	Creșterea, în %	-	50,0	71,8	4,1	0,0	23,0
	Ponderea Basarabiei, în %	0,9	0,8	1,0	1,1	1,0	1,0

ПСЗРИ, собр. 3, т. V, 1885, СПб., 1887, №2664, с. 10-11; Штаты и таблицы, с. 7; т. VII, 1887, СПб., 1889, №4849, с. 479; Штаты и таблицы, с. 7; т. IX, 1889, СПб., 1891, №5719, с. 29-30; Штаты и таблицы, с. 18; т. XI, 1891, СПб., 1893, №7573, с. 132; Штаты и таблицы, с. 33; т. XII, 1892, СПб., 1894, №9181, с. 703-704; Штаты и таблицы, с. 309. În anul 1892 creșterea pe imperiu s-a datorat extinderii taxei în regiunile transcaucaziene.

În pofida unui sistem fiscal nu tocmai avantajos, numărul de patente comerciale eliberate a cunoscut o evoluție ascendentă în orașele Basarabia, mai puțin a celor mari, de ghildă. Acest fapt era determinat de creșterea permanentă a presiunii fiscale asupra negustorilor de ghildă. Astfel, numărul total al patentelor comerciale a crescut de la 12.694 în 1870 la 21.689 în 1895, sau cu 70,9%, în timp ce numărul patentelor de ghildă s-a diminuat în perioada respectivă de la 3.638 la 1.498 (Tabelul 5).

Tabelul 5

Dinamica patentelor comerciale în Basarabia (1870-1895)

Patente	1870	1875	1880	1885	1890	1895
De ghilda 1	49	15	31	10	13	19
De ghilda 2	3589	866	1127	958	1106	1479
De întreprinzător și altele	9056	11173	15569	15613	19011	20191
Total	12694	12054	16727	16581	20130	21689

Sursa: О торговых свидетельствах (Табель 12), *Обозрение Бессарабской Губернии* (în conținut OBГ) за 1870 год, Кишинев, 1871; *OBГ за 1875 год*, Кишинев, 1876; *OBГ за 1880 год*, Кишинев, 1881; *OBГ за 1885 год*, Кишинев, 1886; *OBГ за 1890 год*, Кишинев, 1891; *OBГ за 1895 год*, Кишинев, 1896.

Numărul unităților comerciale este în creștere, dar una modestă, în opinia noastră. În perioada 1871-1900 numărul acestora a crescut de la 3.970 (inclusiv, 2.260 la Chișinău) la 4.653 (inclusiv, 1.480 la Chișinău) sau cu 17.2%. Totuși, cifra acestora de afaceri a crescut de la 4,53 milioane ruble (inclusiv, 1,86 milioane în Chișinău) la 32 milioane de ruble (inclusiv, 23,4 milioane în Chișinău). Astfel, dacă în 1871 cifra medie de afaceri a unei prăvălii a constituit 1.141 ruble, în 1900 – 6.877 ruble, adică, s-a mărit de peste șase ori. O anumită parte a prăvăliilor se specializa în sfera comercializării mărfurilor tradiționale de iarmaroc: grâu, făină, carne, legume, fructe, tutun, vin, ajungând în anii '90 să vândă mărfuri de milioane de ruble. Vânzarea produselor textile, de băcălie, galanterie, veselă, din metal și sticlă rămânea de bază, ajungând în unii ani să constituie peste 80% din totalul comerțului în prăvălii. Crește rapid numărul de unități comerciale cu specializare îngustă: patiserie, cărți, medicamente etc. Dacă în 1871 în Basarabia funcționau patru librării, cu o cifră de afaceri de 8 mii ruble, în 1900 – 12, cu o cifră de vânzări de 60 mii ruble. Spre sfârșitul secolului unele unități comerciale, în special, la Chișinău, se transformă din prăvălii în adevărate magazine, cu fațadă deschisă spre stradă și localul amenajat în stil modern²⁸.

O revizuire temeinică a sistemului rus de impozitare introdus în 1863 s-a produs abia prin „Legea privind impozitul de stat pe comerț” din 8 iunie 1898, care a admis desfășurarea comerțului fără obligația de a obține patentă de ghildă²⁹. Abia acum legiuitorul rus a elaborat un sistem de impozitare, având ca subiect primar întreprinderile sau unitățile comerciale, în funcție de importanța și veniturile acestora (similar legii române din 1863), în detrimentul vechii abordări care îl avea ca subiect primar pe negustorul de ghildă sau pe întreprinzător.

Potrivit legii din 8 iunie 1898, pentru fiecare unitate de comerț urma a se procura *patenta de afaceri*. O unitate comercială era definită ca o clădire sau parte a acesteia, constând dintr-o încăpere sau mai multe, dar cu legătură între ele, aparținând unuia sau mai mulți întreprinzători, în care se practica vânzarea mărfurilor și serviciilor. Dacă proprietarul unității sau membrii familiei sale nu activau în această unitate comercială, urma să fie procurată în mod obligatoriu, cel puțin, o patentă individuală de afaceri pentru un vânzător.

Patenta de negustor de ghildă a fost menținută doar pentru beneficii de ordin social. Titlul de negustor al primei și celei de-a doua ghilde nu oferea titularului niciun drept comercial suplimentar. Era importantă în special pentru evrei, deoarece după o aflare neîntreruptă de cinci ani în prima ghildă în zona de reședință a evreilor, negustorii evrei primeau dreptul de a locui în cuprinsul întregului imperiu. Patenta de primă ghildă era eliberată pentru o taxă suplimentară de 50 de ruble celora care dețineau patentă pentru o unitate comercială din ordinul

²⁸ *Обозрение Бессарабской Губернии* (în continuare *ОБГ*) за 1871 год, Кишинев, 1872, Ведомость №11; *ОБГ* за 1900 год, Кишинев, 1901, Ведомость №10а.

²⁹ *ПСЗРИ*, собр. 3, т. XVIII, 1898, СПб., 1900, №15601, с. 489-515;

întâi sau o întreprindere industrială din primele trei ordine. Patenta de negustor de gilda a doua era eliberată pentru o taxă suplimentară de 20 de ruble celor care dețineau o patentă pentru o unitate comercială de ordinul doi sau o întreprindere industrială de ordinul patru sau cinci.

Taxa de patentă depindea de ordinul întreprinderii de comerț (I-V) și de clasa în care a fost inclus orașul în care activa (I-IV). În Basarabia orașele Akkerman, Bender, Bălți Soroca, Hotin și toate localitățile din județul Ismail a fost incluse în clasa III, iar orașul Chișinău – în clasa II, celelalte localități – în clasa IV. Patenta de ordinul V nu prevedea funcționarea unei unități de comerț, propriu-zise, ea fiind prevăzută doar pentru comerțul prin livrare și ambulant.

În afară de limitele operaționale, expuse în Tabelul 6, clasarea unităților de comerț avea și alte criterii. Astfel, patenta de afaceri de ordinul întâi acorda dreptul practicării comerțului angro, iar celelalte – doar a comerțului cu amănuntul. De asemenea, patenta de afaceri de ordinul întâi acorda dreptul ca pe lângă unitatea de comerț să funcționeze trei spații de depozitare, de ordinul doi – două, de ordinul trei – doar unul singur, iar pentru mai multe se impunea procurarea biletelor. Patenta de afaceri putea fi eliberată nu doar persoanelor particulare, ci și caselor de comerț și tovărășiilor. De aceste drepturi beneficia doar conducătorul întreprinderii comerciale, companionii săi urmând să procure patente în mod individual.

Tabelul 6

**Treptele taxei de patentă pentru unitățile comerciale
în Imperiul Rus, potrivit Legii din 8 iunie 1898**

Ordinul întreprinderii comerciale	Volumul comerțului admis (în mii ruble)	În Moscova și Sankt Petersburg	În alte localități, după clasă			
			I	II	III	IV
I	>300	500	500	500	500	500
II	50-300	150	125	100	75	50
III	10-50	30	25	20	15	10
IV	<10	12	10	8	6	4
V	Pentru comerț prin livrare	-	20	20	20	20
	Pentru comerț ambulant	-	6	6	6	6

Sursa: ПСЗРИ, собр. 3, т. XVIII, 1898, СПб., 1900, отд. 2, Штаты и таблицы, №15601, с. 211-213, 217.

Dacă într-o unitate de comerț se comercializau mărfuri neprevăzute de patenta deținută de proprietar, acesta era obligat timp de două săptămâni să procure patenta corespunzătoare, în caz contrar unitatea comercială urma a fi închisă. În plus, era prevăzută o amendă în valoare de până la 300% din di-

ferența de preț dintre patenta de care urma să dispună comerciantul și cea de care dispunea³⁰.

Tovărășiile și societățile pe acțiuni achitau suplimentarea taxa de patentă un impozit fix de 0,15% din capital și un impozit pe venitul net, care varia între 3-6%, în funcție de venitul anual acumulat, prima treapta reprezentând 3-4% din capital, iar ultima (a șaptea) – între 9-10%. Pentru veniturile de peste 10% se achita suplimentar 5% din excedent³¹. Și unitățile comerciale simple erau supuse unui impozit pe venitul net, dacă acesta depășea de 30 de ori suma prevăzută de impozitului de bază, fiind calculat la 0,33% din excedent³².

Schimbarea principiului de impozitare a determinat o creștere substanțială a unităților comerciale. Deja în anul 1904, în Basarabia fuseseră eliberate 117 patente pentru unități comerciale de ordinul I, 2.491 – de ordinul II, 10.282 – de ordinul trei, 5.774 – de ordinul IV³³ sau, în total, 19.064³⁴. Către anul 1914 numărul acestora a crescut la 30.185³⁵, inclusiv 82 – de ordinul I, 3.555 – de ordinul II, 18.164 – de ordinul III, 8.384 – de ordinul IV³⁶. Cât privește patentele de ghildă, eliberarea acestora a rămas oarecum stabilă, cu o tendință treptată de scădere. Astfel, comparativ cu cele 465 de patente eliberate în 1904 (24 de ghilda I și 441 de ghilda a doua)³⁷, în anul 1912 numărul lor a scăzut la 428, inclusiv, 27 de ghilda I și 401 de ghilda a II-a³⁸.

Însă, întârzierea implementării unui sistem de impozitare pe principii eminate moderne crease în Basarabia la începutul secolului XX mai multe restanțe la capitolul dat, comparativ cu regiunile de peste Prut. În mod concret, acest lucru a determinat o stare deficitară în planul formalizării instituționale a afacerilor comerciale în Basarabia. Conform datelor administrației orașului Chișinău, din 16 decembrie 1904, în centrul gubernial erau înregistrate doar șase case de comerț: „M.M. Kogan” (specializată în comerțul cu diverse produse locale), „Șor, Rosenfeld și Șeinberg” (mărfuri manufacturiere), „Zeilik și David Fainberg” (mărfuri manufacturiere și textile), „Frații A.S. Dubinski” (vânzarea angro a vinurilor din Basarabia), „Frații Heindrich” (producerea și vânzarea făinii), „Drutman și Epelbaum” (galanterie). Încă doua case de comerț funcționau la Akkerman (conform raportului administrației orașenești, din 22 mai 1904): „Marc Asvadurov și Co” (comerț cu mărfuri de manufactură, inventar și instrumente din metal și produse chimice pentru uz casnic), „Frații I. și S. Denisov” (producerea și comercializarea

³⁰ ПСЗРИ, собр. 3, т. XVIII, 1898, СПб., 1900, отд. 1, №15601, с. 512

³¹ *Ibidem*, с. 504.

³² *Ibidem*, с. 512

³³ Fusesse eliberate și 376 certificate comerciale de ordinul V, care nu prevedeau funcționarea unui stabiliment.

³⁴ ОБГ за 1904 год, Кишинев, 1906, с. 12.

³⁵ Nu sunt incluse 590 certificate de ordinul V, care nu prevedeau funcționarea unui stabiliment.

³⁶ ОБГ за 1913 год, Кишинев, 1915, с. 84-85.

³⁷ ОБГ за 1904 год, Кишинев, 1906, с. 12.

³⁸ ОБГ за 1912 год, Кишинев, 1914, с. 84-85.

făinii și uleiului). În restul orașelor din Basarabia nu funcționau la acel moment case de comerț, conform rapoartele administrațiilor orașenești (Bender – din 21 mai 1904, Ismail și Bălți – 2 iunie 1904, Orhei – din 9 iulie 1904, Hotin – 12 august 1904, Soroca – 6 octombrie 1904)³⁹.

În offeră de presiunea fiscală nefavorabilă, situația fusese determinată și de cadrul legal deficitar, precum lipsa obligativității înregistrării întreprinderilor comerciale, care în România fusese impusă prin Legea privind înscrierea firmelor, din 18 martie 1884, pentru toate unitățile de comerț. Către data intrării în vigoare a acestei legi, 18 septembrie 1884, erau înregistrate la tribunalul Prahova – 65 de firme sociale și 545 individuale, la tribunalul Argeș – 8 firme sociale (societăți comerciale) și 329 individuale, în Ialomița – 343 firme individuale, Muscel – 84 firme individuale, Mangalia – 513 firme individuale și o firmă socială, Ilfov (datele din 4 septembrie) – 944 firme individuale⁴⁰ și 120 firme sociale⁴¹. La doar o lună după ce a devenit obligatorie, numărul firmelor individuale înregistrate în județul Ilfov s-a triplat, depășind cifra de 3.000⁴². Ulterior, creșterea a fost mai puțin importantă, depășind cifra de 4.000 de firme individuale înregistrate abia la începutul anului 1887⁴³. La 29 octombrie 1890 numărul înregistrărilor la Tribunalul Ilfov ajunge la 600 de firme sociale și 6.657 firme individuale⁴⁴.

În concluzie, putem afirma că sistemul de patente comerciale în Basarabia și Principatele Române, introdus aproape simultan în anul 1831, a cunoscut o dezvoltare oarecum similară până în anul 1863, când acesta a fost reformat, la fel, practic simultan. Însă, aplicarea unei reforme trunchiate în Imperiul Rus, cu anumite reminiscențe reacționare, a determinat o ruptură radicală între cele două sisteme, în detrimentul Basarabiei. Ca urmare progresele în dezvoltarea sferei comerciale au fost destul de modeste, iar teritoriul dintre Prut și Nistru a resimțit din plin miopia autorităților țariste, care au vizat creșterea imediată, dar iluzorie, a veniturilor fiscale, în detrimentul unei creșteri durabile, dar de perspectivă. Acest handicap a fost remediat abia după 35 de ani, în 1898, gășind Basarabia la începutul secolului al XX-lea într-o întârziere cronică, din punctul de vedere al stadiului de dezvoltare a proceselor economice, în comparație cu teritoriile de peste Prut ale României moderne.

³⁹В. А. Дмитриев-Мамонов (ред.), *Указатель действующих в Империи акционерных предприятий и торговых домов*, Изд. Второе, т. II, отд. Торговые дома по официальным данным учреждений Министерства Внутренних дел, СПб., 1905, с. 21-22.

⁴⁰МО, 30 septembrie (12 octombrie) 1884, Nr. 142, p. 3255-3256

⁴¹*Ibidem*, 29 septembrie (11 octombrie) 1884, Nr. 141, p. 3219-3220.

⁴²*Ibidem*, 12 (24) aprilie 1885, Nr. 10, p. 245.

⁴³*Ibidem*, 28 aprilie (10 mai) 1887, Nr. 21, p. 422.

⁴⁴*Ibidem*, 1 (13) noiembrie 1890, Nr. 172, p. 4037.